

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

[Ḥamishah Ḥumshe Torah]

‘im targum Onkelos, u-ferushe Rashi u-ve’ur ye-targum Ashkenazi

Sefer Be-reshit

Premsla, Yitṣḥaq Itsaḥ ben Tsevi Hirsh

Ofenbakh, 568 [1807 oder 1808]

DI

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10084

כו א ויהי רעב בארץ מלכד
 הרעב הראשון אשר היה בימי
 אברהם וירד יצחק אל
 אבימלך מלך פלשתים גררה
 ב וירא אליו יהוה ויאמר אל
 תירד מצרימה שכן בארץ אשר

אמר

כו (א) עו וואר דונגערו
 נאטטה אים לאנדע,
 אויסער דער ערשטען
 הונגערוואנטה, וועלכע איז
 דען צייטען אברהם'ס גוועזען:
 דא רייזטע יצחק צו אבימלך
 דעם קעניג דער פלשתים,
 גען גר: (ב) דער עוויגע
 ערשין איהם אונד שפראך,
 רייזע ניכט דערצאב גען
 מצרים: וואהנע אין דעם
 לאנדע, וועלכעו

תרגום אונקלוס

רש"י

כו (א) והוה בפנא בארעא פר
 טכפנא קרטאה דתוה בימי
 אברהם ואל יצחק לות אבימלך
 מלכא דפלשתאי לגר: (ב) ואתגלי ליה יי ויאמר לא תיחזות למצרים
 שרי בארעא די

כו (ב) אל תירד מצרימה * שהיה לעת
 לידת מצרים * כמו שירד אביו בימי
 הרעב אשר לו אל תירד מצרימה * שאתה עולה
 תמימה

באור

כו (א) מלכד הרעב הראשון אשר הי' בימי אברהם, אולי לא הי' רעב בעולם עד
 ימי אברהם ועל כן יזכה הכתוב מוננו כי מה טורח להזכיר זה, והנכון בעיני כי זה
 להגיד כי היו זוכרים אותו הרעב הראשון ומספרים עליו שנעבורו ירד אברהם למצרים וס
 עשה לו השם כבוד גדול, ולכן הי' יצחק חסן ללכת בדרך אנתוני לירד שם עד שנאמר לו אל
 תירד מצרימה * (הרמב"ן וכן פי' הרשב"ם), וכן נמשא גם' הישר שהי' דעתו ללכת למצרים
 עד שאמר לו הקב"ה אל תירד מצרימה: אל אבימלך מלך פלשתים, לא טדע חס היה
 אבימלך אשר היה בימי אברהם או שכל מלך פלשתים נעת ההיא יקרא כן כי גם בימי דוד יקרא
 אבימלך, ודעת הנקב"ם שהיה בנו * (הרמב"ן), ור"ל להלן בפסוק ויאמרו ראו ראינו ונ'
 ביטוינו בימינו ובייך, ת"א בין אברהם וכו', וכן נמשא בספר הישר שהי' בנו ויקרא בנימלך
 ואניו מת לתקופת השנה אחרי שנת ערה והמליכו את בנו בן שנים עשר' שנה וקראוהו אבימלך
 כמשפטם או לעשות בגר: וילך יצחק אל אבימלך, כי היה בדעתו לירד מצרימה והלך
 אל אבימלך בעל ברית אביו אולי ייטיב עמו ולא ינטרד לירד למצרים והנה אבימלך משני
 בריתו אל אברהם לא נגע בו ולא נביתו כלל אבל אנשי המוקים היה בקשו מוננו דרך שחלה על
 אשתו והוא אמר אסותי היא ואף על פי כן לא נגע בה המלך ולא איש מאנשיו כי היו זוכרים
 בענין אברהם ולכך אמר כמעט שכב אחד העם יאמר אני לא נגעתי בה ובשמרתי מוננה אבל
 קרוב היה שיכשל בה אחד מאנשי הארץ והיית מביא עלינו אשם כאשר היה עלינו טעם בענין
 חניך * (הרמב"ן): (ב) שכן בארץ אשר אמר אליך, אין טעם שיאמר בבת אחת שכן
 בארץ אשר אמר אליך גור בארץ הזאת אבל פירושו אל תירד מצרימה ושכן כל יומך בארץ
 שאמר אליך בכל פעם ופעם על פי ה' תסע ועל פי ה' תחנה וגור עתה בארץ הזאת בארץ
 פלשתים כי לך וגורעך חסן אותה כדכתיב לכנעני תחנן חמשת סדני פלשתים וגו' (יהושע
 י"ג ג') * (הרמב"ן), ולי נראה עוד להוסיף על דבריו (ואולי תהי' גם סוכתו כן) שהי'
 בענין הזה ג' טווים א' אל תירד מצרימה כלל אפי' לגור שם דרך ערלו עד עבור ימי הרעב,
 ב

אָמַר אֱלֹהִים: גִּגּוֹר בְּאַרְצֵי הַזֹּאת
 וְאֶהְיֶה עִמָּךְ וְאֶבְרַכְךָ כִּי לֹךְ
 לְזֹרְעֶךָ אַתָּן אֶת־כָּל־הָאָרֶץ
 הַזֹּאת וְהִקְמֵתִי אֶת־הַשְּׂבָעָה
 אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ:
 וְהִרְבִּיתִי אֶת־זֶרְעֶךָ כְּכּוֹכְבֵי
 הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזֹרְעֶךָ אֶת־כָּל־
 הָאָרֶץ

וועל'כעו איך דיר אַנצייגען
 ווערדע: (ג) האַלטע דיר אין
 דיועם לאַנדע אויף, זאָ ווילל
 איך מיט דיר זיין, אונד דיר
 זענגען: דען דיר אונד דיינעם
 זאַמען, ווילל איך דיוע
 לאַנדער אַללע איינגעכען,
 אונד דען אייד האַלטען, דען
 איך דיינעם פֿאַטער אברהם
 געשוואַרען: (ד) דיינען
 זאַמען ווילל איך מעהרען,
 זאָ פֿיל אַלו שטערנע אַם
 היממעל, אונד ווילל דיינעם
 זאַמען אַללע דיוע לאַנדער

תרגום אונקלוס

רש"י

אָמַר לך: (ג) דור בארעא תרא
 ויהי טיטרי בסעדה ואברינגה ארי
 לך ולברך אתן את כל ארעתא הארין
 זאקיים ותדקייא דקייטית לאברהם
 אביך: (ד) זאקיי יתברך ככוכבי
 שמיא ואתן לברך ית כל ארעתא

תמימה ואין חונה לארץ כדאי לך: (ג) האל'
 כמו האלה: (ד) והתברכו בזרעך אדם
 חומר לבטו יהא זרעך כזרעו של יצחק וכן בכל
 המקרא' חה אז לבטין כך ינכך ישראל' לאשו'
 וגו' ואף לענין הקלל' מנינו כן והיתה האזה
 לאלה (כמדבר ה' כ"ו) שהמקל' ל' שוכחו חומר
 תהא כפלוני' וכן והנחת שמכס לשטעה
 לבתינו (ישעי' ס"ה) שהנשבע חומר תהא
 כפלוני

באור

ב' שכן בארן אשר חומר אליך היא מורא קרית הארבע או באר שבע (לפי מה שהוכחתי
 למעלה שאיננה מארן פלשתיים) שהם מארן שבעת עממים מתא וכו' והוא לשכן אם כל ימי חייו
 ואחר עבור ימי הרעב ישוב לשם מארן פלשתיים, ולפי שלא הי' הגווי הזה לעשותו מיד
 לבן לא פי' לו הארן רק-חומר אשר חומר אליך חומר עבור ימי הרעב, ובלי ספק מה
 שנחמד להלן ועל משם באר שבע הי' ע"פ טווי השם ואף שקינר הכתוב, ג' גור בארן
 הולת, היינו בארן פלשתיים שהי' אם או תהי' רק כגר בארן חסרת ולא בקביעות דורה
 רק עד חמר עבור ימי הרעב, ומפרש ואומר כי לך ולזרעך אתן כל הארצות האל, ר"ל
 כי גם ארן פלשתיים אתן לך משא"כ ארן עגרים איננה בכלל המתנה: (ג) האל, האלה:
 והקמתי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך, אין צריך שיבטיח הקב"ה את יצחק
 שלא יעבור על השבועה ששש' לבטו כי לא אדם הוא להנחם ולצננה אין לו זרע אחר בעל ברית
 לאלהים והשבועה איננה על תנאי כי ביעקב הוצרך משני עשו אחיו למר שבו יתקיים הברית
 בזרעו לא בעשו ונראה שזה המאמר והקיימותי את השבועה יתשכ שבעה ולכך תמיד יאמר בתורה
 הארן אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב (דברים ל"ד ד'), אשר נשבעת להם כך (שמות
 ל"ג ג'), כי לא מנאטו שבע' ליצחק בלתי זאת ורצה הקב"ה להשבע לכל אחד מן האבות להודיע
 שראוי כל אחד לברית עמו ברית ושתהי' זכות כל אחד עומדת לפניו עם זרעם כי אף על פי
 שהראשונה תספיק תוספת זכות וכבוד הוא להם ולכן חמר וזכרתי את בריתי ויעקוב ואף את
 בריתי וינחם ואף את בריתי לאברהם הזכר והארץ' הזכר (ויקרא כ"ו ע"ב), כי כלם בעלי ברית
 לאלהים

לאנדער איינגעבען: ואראם זיך מיט דיינעם זאמען זענגען זאלען, אללע פאלקער דער ערדע: (ה) צור בעלאהנונג, וויל אברהם מיינער שטיממע געהאראם וואר: אונד מיינע פארשריפט בעאבאכטעטע, צעמליך מיינע געבאהטע, מיינע גועטצע, אונד

הארצת האל והתברכו בורעך כל גויי הארץ: י עקב אשר שמע אברהם בקרי וישמר מצוהתי מצוהתי חקותי ותורת

ר ש י

תרגום אונקלוס

כפלוני אס עשיתי כך וכך: (ה) שמע אברהם צקולי כשנסיתי אותו: וישמור משמרתיו גזרות להרחק על האזהרו שנתור כגון שניות לעריות ושבות לשבת: מנותי דברים שאלו לא נכתבו ראיון הם להנטות כגון גול ושפיכות דמים: חקותי דברים שיגר הרע ולמות העולם משיבין עליה כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנו שאין טעם בדבר אלא גזרת

ארעתא האליון ויתברכו כדיל-כנה כל עטמי ארעא: (ס) חלף דיי קביל אברהם לטיטרי ונטר טירת טיטרי פקדוי קוטי ואוריתי

באור

לאלהים, ויתכן שהוסיף לו לינחק בשנועה הזאת שיקיים בו בעצמו השנועה אשר נשבע לאברהם אבא שיהי' הוא ברכה בעמים כאשר אמר לאברהם אביו והתברכו בורעך כל גויי הארץ (בראשית כ"ב י"ח), ויהי' סי' הכתוב והקמותי בך את השנועה אשר נשבעתי לאברהם אביו כי אתה ברכה בעמים וכן אמר עוד ביעקב ובגברו בך כל משפחת האדמה ובורעך (שם כ"א י"ד). (ה) עקב אשר שמע אברהם בקרי, על העקידה דכתיב אשר שמעת צקלי (שם כ"ב י"ח): וישמור משמרתו, כגון מילה דכתיב בה ואתה את בריתי תשמור (שם י"ז ט'): מנותי, כגון מנות שמונה ימים דכתיב כאשר נזה אתו אלהים (שם כ"א ד'): חקותי וחורתי, לפי עיקר פשוטו הניכרות כגון גול ועריות ותימוד ודינין והכנסת אורחים כלם היו נוהגין קודם עתן תורה אלא שנחדש ונתפרש לישראל וכתבו צרות לקיימן (סי' כל הפסוק הזה מהרש"ם), והנה עם שפסא ומנא פסקים מכוונים, אין כל פירושו זה מטוב כי פסוק ואתה את בריתי תשמור סוד על כל הפרשה הנמשכת אחריו שנאמר זה וכן שמנת ימים ימול לכס כל זכר, וכן פסוק כאשר נזה אתו אלהים חזר על כל הפסוק ההוא וימל אברהם את ינחק בנו בן שונת ימים, ובלא"ה מנות שמנת ימים אין בה ענין לבדה כ"א בקשר עם מנות המילה, וה"ל מפרש משמרתו, גזרות להרחקה כמו שניות לעריות ושבות לשבת, מנותי, דברים שהשכל מחייב בהם כמו גול ושפיכות דמים, חקותי, דברים שאין בהם טעם כמו אכילת חזיר ולבישת שעטנו, ותורתו, תורה שנע"פ עכ"ד, והוא ע"ד ח"ל שאמרו קיים אברהם אביו כל התורה עד אלא נתנה, ועיין בפ' הרמב"ן מה שפסל בחכמה על זה, ואין רצוני להאריך, וסוף דבריו הם אלה, ועל דרך הפשט תאמר שיהא משמרתו, אמונת האלהות שהאמין בשם הויחוד ושמו משמרת זו בלבו וחלק בה על עובדי ע"ז וקרא בשם ה' להשיב רבים לעבודתו, מנותי, ככל אשר נזהו לך לך מאדנך ועולת צנו וגרישת האשה ואת צנה, חקותי, ללכת בדרכי השם להיות חנון ורחום ועשה נדקה ומשפט ולגות את בניו ואת ביתו בהם, ותורתו, המילה בעצמו ובניו ועבדיו ומנות בניו כס כלן שהם תורה להן עכ"ל, ח"ל המתרגם האשכנזי (והנראה בכתוב הזה שענינו כמו שזכרנו פעמים רבות, כולל ואחריו פרט, ויהי' משמרת שם כולל לכל מאמר המודיע לאדם חובת המעשה שעליו לעשות, והוא מנותף למנוה חקה ותורה, שאם יצא הקוץ ההוא משאת רצון המנוה

תולדת כו

תרגום אשכנזי קפט

ותולדתי: שני וישב יצחק בגרר:
וישאלו אנשי המקום לאשתו
ויאמר אחתי הוא בירא לאמר
אשתי פני הרגני אנשי המקום
על דבקה כי טובת מרהה
הוא: כי ויהי כי ארכו לו שם

הימים

אונד מיינע ר' עררען:
(1) אלוה כלוב יצחק אין גרר:
(2) ווען דיא שטאדט לייטע
ויד נאך ויינער פרויה ער
קונדיגטען, שפראך ער, ויא
איוט מיינע שוועסטער: רען
ער פירכטעטע ויך, צוואגען,
ווא איוט מיינע פרויא, דיא
שטאדט לייטע מאכטען מיך
אויסכרינגען, אים דבקה
וויללען, רען ויא איוט שעהן
פאן אנגעזיכט: (3) אלו ער
גון לאנגע צייט דא

תרגום אונקלוס

רשי

ואורתי: (1) ויתב יצחק בגרר:
(2) ושאלו אנשי אתרא על עיסק
אתתיה ואמר אחתי היא ארי דחיל
למיטר אתתי דלקא יקלוגני אנשא
אתרא על דבקה ארי שפירת חיוו היא: (3) ויהוה פד סגיאא ליה תמן

גזירת המלך וחקותיו על עבדיו: ותולדתי *
להביא תורה שבעל פה הלכה למשה מסיני:
(1) לאשתי * על אשתו כמו אחרי כי אחי הוא
(בראשית כ'): (2) כי ארכו * אמר מעת'
אין לי לדאג מאחר שלא חסדוהעד עכשו ולא
(3) ויהוה פד סגיאא ליה תמן

יומא

באור

המנוה, פעמים שנתחייב לשמרו מחמת יראת הגדולה והכבוד, כמשמרת האב על בן
ויקרא מנוה, ופעמים יסיה' זה מחמת יראת העונש, כמשמרת האדון על העבד והעובד על
העם, ויקרא חקה או גזירה, ואם יהי' כמשמרת השורה על תלמידו שלא יבא בו חסיו
מפאת רבון המנוה, כי אם מנד הטובה שיש בו לעושהו, שהשורה יורטו הדוק אשר יבחר
להגיע אל ההגלחה, ויקרא תורה: והנה כל פקודי השם הם מנד החמת ענות
וחקות ותורות, כי יבא בהם החיוב לאדם לשמרו משלש פנות הללו יחד, מנד יראת
הכבוד וגדולת המנוה, מנד יראת העונש מאת אדון כל, ומנד שהם כלם עשות מאת
המטיב להגיע על ידם אל האושר האמתי, ואולם בבחינת האדם המנוה לעשותם,
פעמים שיתגלה בהם יותר ענין המנוה, ויתעורר האדם לעשותם מפאת יראת
הגדולה, ופעמים שיתעורר עליהם מנד יראת העונש, ויש שיתעורר לו בהם ענת ה'
לטיבתו * ולזה תמצא לפעמים שישתמש בעל הלשון בשמות הללו בלי הבדל ובכונת
ענין, כי בערך אל טוהן התורה והמנוה, אין ביניהם הבדל כלל, ופעמים שיכא
הבדל שזכרנו, בבחינת האדם המחוייב לעשותם, שבבחינת העשיה המקבלת פעמים
שיקצר להשיג ענין אחד, ויקבלו מפאת ענין אחר שיש בו עכ"ל, וכן כראת שהיא
דעת בעל הטעמים שהטעמים משמרתו צ"ק, וכן תרגם המיתרגם האשכנזי: (1) וישב
יצחק בגרר, עשה כאשר טוהו השם ולא ירד לעזרים רק כתיבב שם עד עבור ימי
הרעב: (2) ושאלו וע', ששורו וכפאלו אנשי המקום על אשתו הי' אומר תמיד
אחותי היא, וכן מתורגם בל"א: לאשתו, על אשתו או בעבור אשתו, כמו אחרי לי
אפי הוא (שם כ' י"ג): אחתי הוא, ועל הנכנס לא שאלוהו כי יאמר בני אשה
אחתי הם לי * (הרמב"ן): כי ירא * פעל עבר לגזרת פ'על כמו ויהי כי זקן יצחק
שם כ"ו א'): לאמר אשתי, הי'א: פן יהרגני, ששורו, כי אמר * פן
יהרגני

דא וואר , שוואטע אבימלך
קעניג דער פלשתים , איינזט
דורכ'זפענוטער : אונד וואהע ,
דאס יצחק מיט ווינער פרויא
רבקה שערצטע : (ט) דא
ריף אבימלך דעם יצחק אונד
שפראך , ווהע ! וויא איזט
דיינע פרויא , וויא האזט דוא
דען וואנען קאננען , וויא איזט
מינע שוועטער ? יצחק אנט-
ווארטעטע איהם , ווייל איך
געדאכט האבע , איך מאכטע
איהרענט וויללען אום-
קאטמען : (י) דא שפראך
אבימלך , וואו האוט דוא אונד
געטאהן ? וויא

הַיָּמִים וַיִּשְׁקַף אֲבִימֶלֶךְ מִלְּךְ
פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחֲלוֹן וַיִּרְאֶה
וַהֲנִיחַ יִצְחָק מִצַּחֲק אֶת רַבְקָה
אִשְׁתּוֹ: ט וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ
לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר אֵךְ הֲנִיחַ אִשְׁתְּךָ
הוּא וְאֵיךְ אָמַרְתָּ אֲחֵתִי הוּא
וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק כִּי אָמַרְתִּי
כִּן-אֲמֹרֹת עָלַיָּהּ: י וַיֹּאמֶר
אֲבִימֶלֶךְ מִהֲזֹאת עָשִׂיתָ לְנִי

כמעט

רש"י

תרגום אונקלוס

זוהר להיות נשאר : ושקף אבימלך : ראהו
דפלשתאי טו חרבא וחוא ווא יצחק
טחאיך עם רבקה אתתיה : (ט) וקרא
אבימלך ליצחק ואמר פרם הא אתתך היא ואיכרין אמרת אחתי היא ואמר
ליה יצחק ארי אטרית דילקא אתקטיל עליה : (י) ואמר אבימלך טחאיך
עברת לני

כועיר

באור

יהרני , כו ויקרא יוסף את שם הנכור מנשה כי נשני וגו', ואת שם השני קרא
אפרים כי הפרני וגו' (שם מ"א נ"א ונ"ב) : על רבקה , על אודות רבקה , וכן
תרגם יב"ע על עיסק רבקה : (ח) ארכו לו שם הימים , מלת ארכו פעל שווד
ופירושו כי היה זמן גדול שם והוא האריך ימים שם והימים ארכו לו , ולא זוהר
להיות נשאר : טחאך , עיין מ"ש נפ' וירא נפסוק ותצחק ערה (שם י"ט י"ב) , והנה
פה ענינו לשון שעשוע ושחחה , כן פי' הרד"ק בשרשים שרש צחק , וכן ת"א מחאך ,
וכן תרגם יב"ע , וכן מתורגם בל"א , והרש"ם פי' מנחק תשמיש כדכתיב בא חלי
העבר העברו אשר הבאת לנו לצחק בי (שם ל"ט י"ז) , ובמקום אחר הוא אמר בא
חלי לשכב עמי (שם י"ד) , וכן פי' רש"י , אבל חף חס יהי' לפעמים כנוי לשעשוע
התשמיש , מנחק הנטיעות והנושא , שדרכן לכנות עיני הנשגל , מכל מקום אין נודק
להוציאו ממשמעותו הכללי ולומר שהיה אבימלך רואהו משמש משתו , כי חס שראהו
צחק ומשעשע (שערן בל"א) עם רבקה , וכן לא יעשה ננוע כעוהו , כי חס עם
אשת חיקו : את רבקה , עם רבקה : (ט) אך הנה אשחך הוא , פירושו אבל ועוט
אין זה כי חס זה כל' איננה אחתך כעו שאמרת אבל הנה חלי רואה כי היא אשתך :

ין

תולדת כו

תרגום אשכנזי קצ

כָּמַעַט שָׁכַב אַחַד הָעַם אֶת-עֹוִיָּא לִיכַט הָאָסַע אִינְעָר
אִוִּי דַעַם פֿאַלְקֶע דִּינְעָר אַשְׁתָּךְ פֿרוּוֹא

תרגום אונקלוס

רש"י

קָמַעַד פּוֹן שְׂכִיב הַקְּטִיד בְּעֵטָא עִם מַשַּׁם מַטְטוֹ: (י) אַסְד הַעַם הַמְּיֻחַד בַּעַם
אַתְתָּךְ וְהַ

באור

פן אמר עליה: ע"י המעט, ור"ל אהרן: עלי', בעבודה: (י) כמעט, כלו' קרוב
ה' הדבר לכב אחד מן העם עם אשתך אחר שאתה אומר אחותי היא, וכן כמעט
נשוי רגלי (תהלים ע"ג ב'), קרוב הייתי לנשות רגלי: שכב, הוא עבר מורכב עם
עתיד וכן והנאת עלינו אשם כי הוי' הוא וי' החבור ולא וי' המהפכת לעתיד כי
לא פעל עבר לפניה, ועיין בהקדמה ובפרשת ויחי בפסוק ומולדתך אשר הולדת
(בראשית מ"ט'): אחד העם, רש"י פי' המיוחד שנעם זה המלך, וכן ת"א ויב"ע,
אבל לא ידעתי מדוע תלה הנאת האשם דוקא בשכיבת המלך את אשתו הלא גם
בשכיבת אחר את אשת איש כבר הביא אשם בזה שאמר אחותי היא, ואולי הכונה
בדברי אבינוך כי אף אם משכיבת אחר לא נתייראת כי ידעת שדנקה לא תתרכה לכב
עם אחד ברכונה ועון האונס לא יראת כי מי הוא זה אשר ישנו לעשות זאת ולא יירא
משנש המלך כי אף שלא נחשב להם שכיבת הפנוי לעון של זמה חטת, מ"מ חמם הוא
לעטמה ולחנפיה על כרחה, אבל מדוע לא יראת מן יקחנה המלך בעל כרחה בנשבו
שהיא פנוי, ועל חמם מי יאמר לו מה תעשה, ואולי לא נחשב זה חמם למלך, או
יאנסהו יכרו לעשות חמם, וכנן הוא מ"ס הרא"ש דאל"כ והנאת עליו אשם מינעו ליה,
אבל לפי מה שכתבתי בפ' בראשית על האחד מוטו (שם ג' כ"ב), כי אין הפרש בין
אחד לאחד רק בענין הסמיכות והנפרד, ר"ל שאחד על הרוב מוכרת בטעם ואחד
דבוק אל המלה שאחריה, ולא כענין הסמיכות האמיתי, אשר
כל העדקקים אמרו שגורה דוקא על הקטין, כי מנאטוהו עם מ"ס אחריו, והעורה על
הקטין לא יתחבר עם המ"ס, רק הכוונה שגא באמנע המאמר ועל הרוב מנא עוק מלה
או מלת אחר אחד הסמיכות אליו ולא אחר מלת אחד, ולכן נאמר ואתם תלקטו לאחד
אחד בני ישראל (ישעי כ"ז י"ב), הנה לאחד איננו סמוך אל
אחד, רק הוא באמנע המאמר, ואחד הוא סוף המאמר כי בני ישראל
סחר על ואתם כאלו אמר ואתם בני ישראל תלקטו לאחד אחד, ולכן בא אחד בטעם
מפסיק יותר מן תלקטו, רק הוא כענין הסמיכות אשר כתבתי בהקדמה, שהמלה או
המלת אחריו הם באור לו ויתכן לבוא עם מ"ס חולתה, וכוונה אשת היא אחד העם
או אחד מהעם או אחד מהעם, וכן תרגם העתרגם האשכנזי פה כמו אחד מהע'
יהי' מי שיהיה, ולכן מנאטו את אחד מהנערים (שמואל א' ט' ג'), ועין אחד
מהנערים (שם י"ז י"ח), וכוונה אשת להם, אבל המשקל המבורר הוא לבוא אחד
בסוף המאמר או כשהוא טעם והמלה אחריו נשוא' כמו והיה אחד חטאת
והאחד עלה (ויקרא י"ד כ"ב), ואחד באמנע המאמר או כשהמלה אחריו
באור לו, והוא כדעוין סמיכות ואינו סמיכות ממש ולכן יבוא לפעמים
גם אחד באמנע המאמר, ואחד בסוף המאמר, ושניהם אחד ואחד ממשקל אחד
הם ממשקל פעל בפלג גנג' שבת, רק לפי שלא יבוא פתח לפני
אות גרונית הקטנה לכן יסתנה לסגול כמו מן אחי נאמר אחי ולא
אחי, וכן את השעיר החי' (ויקרא י"ז כ'), הראוי בפתח הה"א כדן ה"א
הידיעה כמו השעיר החי' (שם כ"א), וכשתנה לסגול בעבור הקטן אחריו, ובניא
אחד באמנע המאמר ויסמך למלה אחריו אשר תבארכו ושתנה הקטן לפתח כמשכ, או

אֶשְׁתֵּךְ וְהִבֵּאת עֲלֵינוּ אֲשֵׁם :
 יֵאָמֵר אֲבִימֶלֶךְ אֶת־כָּל־הָעַם
 לֵאמֹר הֲנִיגַע בְּאִישׁ הַזֶּה
 וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת יוֹמָת : יֵי וַיֹּרַע
 יִצְחָק בְּאַרְצָה הַהִוא וַיִּמָּצֵא בַשָּׁנָה
 הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ

פרויה כיואגעוואָדוּגנט , זאָ
 האַטטעזט דוא איין פֿער-
 שולדען אויף אונג נעבראַכט :
 (יא) אבימלך לים דעם
 גאַנצען פֿאַלקע פֿאַלגענדעו
 בעקאַנט מאַכען : ווער ריוועם
 מאַן אָדער זיינער פֿרוייה
 ליידען טהוט , דער זאָלל
 זוכגעבראַכט ווערדען :
 (יב) יצחק זאָעטע אין ריוועם
 לאַנדע , אונד ערוואַרב
 אין דעסזעלבען יאָהרע רען אַנשלאַג הונדערט פֿאַך : זאָ וענגעטע איהן

יהוה רער

תרגום אונקלוס

רש"י

אתתך ואיתיתא עלנא חובא :
 (יא) ופקיד אבימלך ית-פל-עמא
 למיטר דינק לנכרא הרין ולא אתתיה
 אתקטלא יתקטל : (יב) ורע יצחק
 בארעא הויה ואשכח בשמא תהיא
 עג-תר-טאה בךשערותי וקרבת

זה המלך : והבא' עלינו אשם * אש שכב
 כבר הבאת אלינו אשם : (יב) בארץ ההי' *
 אף על פי שאיכ' חסוב' בארץ ישראל עמיה
 בארץ שבעה גוים : בשנה ההיא * אע"פ
 שאינה כתקנה שהיה שנת רעבון : בארץ
 ההיא בשנה ההיא * שניהם למה לומר
 שהארץ קשה והשנה קשה : מזה שערים *
 שאמדה כמה ראוי' לעשות ועשת' על אחת
 שאמרו' מזה * ורבותינו אמרו אומר זה
 למעשרו

באור

או ישוב הפתח הראשון למקומו , ולפי שאחרי יבוא באמצע המאמר שהיה כדאין
 הסמיכות , לכן לא נמצא לשלם עם ה"א הידועה , אבל תבוא על מלת
 אחר , והוא ג"כ דעת הראש"ע וכן הוא דעת מהר"י עמון בספר לוח ארש , וראיתי מי
 שאמר שהם שני משקלים דהיינו אחר משקל פֿעל ואחר משקל פֿעל וכלו הפתחין
 נעבור החי"ת כמו שתר להט בעל , והיה כראה לומר כן נעבור
 שני הריבוי אחרים בהשתנות הפתח הראשון לשוא כמו מן בנר בנר"ם ,
 ומשקלים הדגושים לא ישתנו כמו גנבים , אבל באחת אינו כן
 כי משקל פֿעל תמיד מלעיל , ומלת אחר , תמיד מלרע ואולי לא נמצא היקוד
 מן אחרים ולא הריבוי מן אחר , ויותר כראה לומר כי יש לשנות המספר סגולה
 לענין כנטיית המשקלי' מיוחדת' להם כמו שלא נמצא משקל פֿעולה ונמצא במספר
 שטונה , וכאשר יש להם סגולה לענין בהוראת המין שבה הזכר בתוספת ה"א
 והנקבה בלי ה"א ובמספר שמונה לזכר בקוין ולנקבה בסגול הסך משאר השמות ,
 כן מלת אחר הוא משקל צפ"ע שבה מלרע ועכ"ז אינו מהדגושים ולכן ישתנה לשוא
 בריבוי : (יא) הנגע, לרעה , וכן תרגם יב"ע דיקרב לביש , וא"ת דינוק תרגם
 הכוונה ולא העלה , וכן מתורגם בל"א : (יב) בארץ ההוא , אע"פ שאינה סגינה
 בארץ ישראל עמיה בארץ שבעה גוים (ב"ר) : בשנה ההוא , אע"פ שאינה כתקנה
 שהיה שנת רעבון (ב"ר) : מאה שערים , שם ענין שיעור ואומר ופירושו ששאל כמה
 שאסף מזה חלקים יותר ממה ששערו בני אדם שיטל מן הרע ההוא כגון שדה
 ושיעורו שיביא כור א' הוביא מאה כורין , ומז"ל אמרו אומר זה למעשרות היה ,
 שכתן הוא גם לפי פשוטו כי האטות קיישו לתת המעשר לעובדי השם כאשר מלאנו
 באזכרה

תולדת כו

יהוה: שלישי יג ויגדל האיש וילך:
הלוך וגדל עד כי גדל מאד:
יד ויהי לו מקנה צאן ומקנה
בקר ועבדה רבה ויקנאו אתו
פְּלִשְׁתִּים: טו וכל הבארת אשר

חפרו

תרגום אשכנזי קצא

דער עוויגע: (יג) דער מאן
נאם צו: ווארד איסטער
גראסער אונד גראסער, ביז
ער זעהר גראס וואר:
(יד) ער האטטע קליינען פֿיה,
אונד רינדפֿיה, אונד
שטארקען אַקקערבויה: זא
דאס דיא פֿלשחים איהן
בעניידטען: (טו) אללע ברונע
נען, וועלכע דיא קנעכטע
זיינען פֿאטערן געגראבען

תרגום אונקלוס

י: (יג) ודבא גברא ואזל אזיל ורבי
עד די דבא לחרא: (יד) והו ליה
גית ענא וגית תורי ופולתנא סגי
וקניאו ביה פלשתאי: (טו) וכל פירין
די

חפרו

רשי

למעשר' היא: (יג) כי גדל מאד * שהיו
אומרי' וכל פרדותיו של יצחק ולא כספו וחסו
של אבימלך: (יד) ועבד' רבה * פעולה
רבה * בלשון לעז אובריי' נא (יראה שג'ל
אובראש' * עבודה אחת בלעז' אובר' ע' כל"א
ווערק * ופעולה רבה תקרא אובראש' כל"א
ארבייט) * עבוד' משמע עבודה אחת עבדה
משמע

באור

באברהם ויתן לו מעשר מכל (בראשית י"ד כ'), וביעקב וכל אשר נתן לי עשר אעשרנו
לך (שם כ"א כ"ב), וכלי ספק גם יצחק קיים מזה זאת כאשר קבלה מאביו וזמנו
קבלה יעקב לקיימה ג"כ: ויברכוהו ה', הוא כלל שאחר הפרט כמו שמתורגם בל"א,
או היא ברכה אחרת בשגור אלפיו ועשרות בל"א: (יג) ויגדל האיש, בעשר, וכלמד
מענינו: וגדל, לדעת הראב"ע הוא פעל עבר לגזרת פֿעל כמו ירא וקן, ולדעת
הרד"ק בשרשים שרש גדל הוא מקור (מהדגוש והראוי גִּדַּל) וכפל הדגש כמו
אל ווסף פרעה הִתְגַּדַּל (שמות כ"ה), ובא הנח תעורתי כן הוסיף בעל מכלל יופי בדבריו,
ואולי מצא כן בפירוש לספר בראשית, אבל במכלל (ד' קטן דף י"ז ע"א) כ' ואפשר
שהיה המקור ג"כ פֿעל, וס' כוונתו על המקור מבנין הקל ע"ש), או הוא תואר,
והנכון לדעתי כדע' הראב"ע, כי המקור מבנין הכבד בשרש זה הוא יוצא וענינו לגדל
אחרים כמו אצל גִּדַּלְךָ (יהושע ג' ז'), סוף מהירות לבוא הנח תעורתי הדגש עם שנימלחו
מעטים כשהיו, ובאות המלות העוסגרות לא מנאחי צם' השרשים רק במכלל יופי
ואולי העתיקס מפי' הרד"ק לספר בראשית כ"י שכל לידו, וגם לפרש שהוא תאר הוא
זרות בל' לחברו עם וילך שהוא פעל עבר מהוסך מעתיד ע"י הו"ו, או עם הלך שהוא
מקור, אבל לדעת הראב"ע יחברו ב' עברים על נכון עם שה' הוא עבר מהוסך מעתיד
והב' עבר בעצם, ענינם אחד, וגם נגינת העם מורה שאין הלך וגדל מחברים רק
וילך הלך, ומלת וגדל חזרת על וילך: (יד) ועבדה רבה, עבודת שדה וכרעים, כי
סתם עבדה עבודת קרקע היא' הרשע'ס, וכן מתורגם בל"א, וכתב הרד"ק בשרשים
שרש עבד שנקראו תובלות האדמות על שם העבודה שעובדין אותה, עבדה, לשון רש"י
ועבדה רבה, פעולה רבה בלשון לעז' אובריי' נא עבודה משמע עבודה אחת עבדה
משמע פעולה רבה עכ"ל, יראה שג'ל אובראש' בלעז' עבודה אחת בלעז' אובר' ע'
(ווערק בל"א) ופעולה רבה תקרא אובראש' (בל"א ארבייט): וכתב הרמב"ן וזכיר
הכתוב עשרו במקנה הצאן ומקנה הבקר ועבדה רבה ולא זכיר בכסף וזהב כאשר
באשר

חפרו עבדי אביו בימי אברהם
 אביו סתמום פלשתים וימלאום
 עפר: טז ויאמר אבימלך אל-
 יצחק לך מעמנו כי עצמת
 מומנו מאד: יז וילך משם יצחק
 ויחן בנחל גרר וישב שם:
 יח וישב יצחק ויחפרי את בארת
 המים

בעגראבען האטמען, אין
 זיינען פאטערן אברהם
 צייטען: פערשטאפפאען דיא
 פלשתים, אונד פיללעטען זיא
 אן מיט ערדע: (טז) ענדליך
 שפראך אבימלך צו יצחק:
 ציהע פאן אונד הינוועג, דען
 דוא ביזט אונד פיל צו מאכטיג
 ווארדען: (יז) יצחק גינג אלוא
 פאן דא וועג: שלוג זיינע
 צעלטען אויף אין רעם גרונדע
 גרר, אונד בוועטע זיך
 דאוועלבוט: (יח) יצחק לים
 דיא וואסער ברונגען

רש"י

תרגום אונקלוס

חפרו עבדי אביו בימי אברהם
 אביו סתמום פלשתים וימלאום
 עפר: טז ויאמר אבימלך ליצחק
 אויל מעמנא ארי תקיפתא מינא
 לחדא: יז ואל סתמן יצחק
 ושרא בנחלאדגרר ויתב סמן:
 יח ויתב יצחק ויחפר את בארת המים

מומע פעול רבה: (טז) סתמו' פלשתיו'
 מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגיוסו'
 הנאו' עלינו טמיון פלשתאי לשון סתיו' וכל'
 המעט' מטמטם את הלב: (יז) בנחל גרר'
 רחוק מן העיר: (יח) וישב ויחפור את
 הבארו' אשר חפרו בימי אברה' אביו' ופלשתיו'
 פתמום וקודם שנסע יצחק יגדר חור ומפרן:
 עסק

באור

באמר באברהם בעבור כי גדולתו אשר נתגדל בה בארץ פלשתים נמקנה ונעבודה היתה
 ויקנאו אותו פלשתים בעיניו ההוא זה טעם כי עבדות ממנו חמד אמר לו גם לי שאני העניך
 אין בניתי מקנה ועבודה כעוד וחרפה היא לנו להיות ביתך גדול מבית העניך עבד:
 ויקנאו, קל הטיף ומשפטה להדיח: (טז) סתמום פלשתים, שלא יחזיקו בכבודם אחרי
 מותו והונרך לכתוב זה כשכיל שכאנתרחק משם שב ומפרס דוגמת וחס הוא אבי כנען
 (בראשית ט' יח), וכן פי' רש"י שהם הנארות הנזכרות להלן שחזר ומפרן, והרמב"ן
 הקשה ע"ז וכתב שהן נחרות אחרת ע"ש: (טז) כי עצמת סמנו, יותר מוטו: (יח) בנחל
 גרר, העניק שנגרים בו המים יקרא נחל ואף על פי שאין בו מים יקרא ג"כ נחל כי
 המקום הוא הנקרא נחל, ופעמים יש בו מים, והרמב"ן כתב כי נחל גרר שם מקום,
 ואינו נראה כי להלן אמר ויחפרו עבדי יצחק בנחל, נפתח המורה על ה"א הידיעה,
 ולא תבוא ה"א הידיעה על שם ענב פרעי, גם ממה שכתוב ויחזרו רעי גרר ומה להם
 לרוב בעבור המרעה של עיר אחרת, אלא וודאי שהנחל הוא העניק ששייך אל גרר, ושם
 רעי רעי גרר את מוקניהם בנחל, וכ"ע מפירש"י: עוד כתב או שהנחל נמשך מגרר אל ארץ
 אחרת וכי' והעניך שלחו מעיר מישב כסאו והלך לו לעיר אחרת ואולי איננה ממלכותו אף
 על פי שהיא בארץ פלשתים עבד, ויתכן שלא הקפיד רק שלא ישב בעיר המלוכה אלא
 הרשהו לישב בכל ארץ פלשתים, ולכן אמר לו לך מעמנו ולא אמר לו לך מארצנו, ויתכן
 ג"כ שאמר לו אבימלך בבואו לחדש עמו הנרית וכאשר עשית עמך רק טוב והייתו שהרשהו
 לדור בכל ארצו אף אחר ששלחו מעיר המלוכה: (יח) וישב יצחק ויחפר וגו', אותן
 הנארות

תולדת כה

הַמִּיּוֹם אֲשֶׁר חָפְרוּ בְיָמָיו אֲבֵרָהֶם
אָבִיו וַיִּסְתַּמּוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי
מוֹת אֲבֵרָהֶם וַיִּקְרָא לָהֶן שְׂמוֹת
בְּשֵׁמוֹת אֲשֶׁר-קָרָא לָהֶן אָבִיו:
וַיִּחְפְּרוּ עֲבָדֵי-יִצְחָק בְּנַחֲלָה
וַיִּמְצְאוּ-שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים:
כִּי וַיְרִיבוּ רַעֲיֵי גֵרָר עִם-רַעֲיֵי יִצְחָק
לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם-
הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ:
וַיִּחְפְּרוּ

תרגום אשכנזי קצב

ברוננען , דיא מאן צו ווינען
פֿאַטער אברהם צייטען גע-
גראָבען , אונד דיא פלשתים ,
נאך אברהם'ז אַבל־עבען ,
פֿערשטאַפֿט דאָטטען ,
ווידער אויף גראָבען : אונד
גענגטע זיא מיט רען נאָמען ,
וועלכע איהנען זיין פֿאַטער
געגעבן האָטטע : (יט) אויך
גרובען דיא קנעכטע יצחק'ז
אום גרונדע : אונד פֿאַנדטען
דאָועלבוט איינע קוועללע
לעבענדיגען וואָסערז :
(כ) אַלליין דיא הירטען אויז
גרר צאָנקטען מיט יצחק'ז
הירטען , שפראַכען געמליך ,
אונדער אויז דאָ וואָסער :
ער גענגטע דאָדער רען ברוננען , עשק , (צאָנקברוננען) רען זיא האָטטען
מיט איהם געצאָנקס :
זיא

תרגום אונקלוס

ר ש י

דָּטִיָא דִּי תִפְרוּ כִּיּוּמֵי אֲבֵרָהֶם אֲבוּהִי
וַיִּמְצְאוּ פְּלִשְׁתִּיָא בְּתַר דְּטִיַת אֲבֵרָהֶם
וַיִּקְרָא לָהֶן שְׂמֵיהֶן כְּשֵׁמֵיהֶן דִּי הֵן קָרָא לָהֶן אֲבוּהִי : (יט) וַיִּחְפְּרוּ עֲבָדֵי יִצְחָק
בְּנַחֲלָה וַאֲשֶׁר־חִדְּתִין בְּיַד דְּטִיַין גְּבַעִין : (כ) וַנִּצְוּ רַעֲוֹתָא דְּגֵרָר עִם-
רַעֲוֹתָא דְּיִצְחָק לְטִיַר דִּי-לֵט טִיָא וַקָּרָא שְׂמָא דְּבִיָדָא עֵשֶׂק אֲרִי
אֲתַעֲסָקוּ עִטִּיָה :
וַיִּחְפְּרוּ

באור

בבארות שפירו בנימי אברהם אביו ופלשתים סתמוס אחרי מות אברהם , חזר עתה יצחק
וחפרן : בארת , הנפרד והסמיכות זיה צו , ומלאט עוד גיטנה בסמיכות , בארת
בארת חזר (אס יד י) , ועיין מ"א שם דעתי בזה : ויקרא וגו' כשטח וגו'
כדי שלא יוכל אדם לערער עליהן : (יט) באר מים חיים , שהם טובעים תמיד ,
וכבר כתבתי למעלה כי כל באר היא שמימי טובעים ומים חיים הוא לתוספת באור ,
והוכרך הכתוב אל התוספת הזה לומר שלא היו המים מתעננית הנחל , כאשר אמרו רועי
גרר המריבים עלי' (כפי' הרמב"ן להלן) , כי אם מים חיים הטובעים מחקורם במקום
ההוא : (כ) לבו המים , הראוי לומר לבו הנחל , ויתישב לפי הרמב"ן ח"ל והטעם לומר
הנה הנחל נחל ומימי הנחל הם אשר ימטו שם ומתעננית ימלא הנחל והנחל יתמעט
בהם (כי לדעתו היו שם נחל מים) , והנה הם שלטו ועל כן הזכיר הכתוב וימלאו שם
באר מים חיים לומר כי היה חקור טובע מים חיים ואין מימי מן הנחל כאשר אמרו מריביו
עכ"ל : עשק , כפי'ן וההתפעל מוטו ס' התעשקו עשו , ואין לו ריע במקרא אבל בדברי
ח"ל

(כא) ויה גרובען איינען
 אנדערן ברונגען, אכער אויך
 איבער דיזען שטריטען ויא :
 דאהער נענטע ער איהן
 שטנה, (פֿערהינדערונגען
 גען) : (כב) ער רוקטע פֿאן
 דא וועג, גרוב איינען אנדערן
 ברונגען, איבער וועלכען
 זיא ניכט שטריטען: דיזען
 גענטע ער, רחכות, (פֿרייא-
 דייטזכרונגען), דען ער
 שפראך, נון האט אונז דער
 עוויגע רוים געמאכט, אונז
 וויר ווערדען ווירער צונעהמען
 אים לאנדע: (כג) פֿאן דא
 גינג ער רייניק נאך באר
 שבע: (כד) דער עוויגע ער-
 שין איהם אין דערועלכען
 גאכט, אונז שפראך, איך בין דער גאטס דיינען פֿאטער אקרהט'ז, פֿירמע ניכטן
 דען איך בין

כא ויהפרו באר אחרת ויריבו
 גם עליה ויקרא שמה שטנה :
 כב ויעתק משם ויהפר באר
 אחרת ולא רבו עליה ויקרא
 שמה רחבות ויאמר כי עתה
 הרחיב יהוה לנו ופרינו
 בארץ: רביעי כג ויעל משם באר
 שבע: כד וירא אליו יהוה בלילה
 הדרווא ויאמר הנכי אלהי
 אברהם אביך אל תירא כי
 אתך

רש"י

תרגום אונקלוס

עמו עליה במריב' וערעור: (כא) שטנה
 כושי'מנט (והוא כושי'מנט כל"א שאדן,
 הינדלונג): (כב) ופשיט בארץ' כתרעומ
 וכיפוש

(כא) ויחפרו בירא אחרת ויצו אר
 עלה ויקרא שמה שטנה: (כב) ויאסמלק
 סתמן ויחפר בירא אחרת ולא יצו
 עלה ויקרא שמה רחכות ויאמר ארי
 בעו אפתי יי קנא ויפשיננא בארעא : (כג) וקליק סתמן לבאר שבע :
 (כד) ואתגלי ליה יי בליליא ההוא ויאמר אנא אלהיה דאברהם אבוק לא
 תדחך ארי

באור

רו"ל ויאלו עליה עשיקים פי' מערערים לומר שלי הוא, והוא קרוב מענין עסק כסמך
 הידוע גם הוא מדברי רו"ל שהוא ענין הערירה ופסות המעשנה אל דבר, וברש"י כ"י עסק
 צרעור, אינטרמי'טערא בלע"ז והוא כל"א (ט טוהן מאכן): (כא) שטנה, כל"א לשון
 הס לנו כי בכל אשר אכתבו סופרים הם מריבים עמו, ולשון רש"י טשימב"ט, וברש"י
 כ"י טשימ"נט, והוא כל"א שאדן, הינדלונג): (כב) ויחפר, כלשון יסיד שוטב על יחחק,
 והכוונה שיה לחסד, ובשנים הראשונים כאשר ויחפרו שוטב על עבדי יחחק: ולא רבו
 עליה, לפי שנתחק ממרעיתם דכתיב ויעתק משם: ויאמר כי עתה, פי' לפי שאמר
 וגו' וכן מתורגם כל"א: ופרינו בארץ, כתרעומ' וכיפוש בארעא, והוא עבר המוסק
 לעתיד ע"י הו"ו, וכן מתורגם כל"א: (כג) ויעל משם באר שבע, כי היה עתיד
 מהם שכן עשיקם אל"ל הקב"ה אל תירא כי אתך אני כעבא שיה עתידא, (הרש"ס),
 וכבר

תולדת כו

אתה אנכי וברכתך והרבית
את זרעך בעבור אברהם
עבדי: כה ויבן שם מזבח ויקרא
בשם יהוה ויט שם אהלו ויכרו
שם עבדי יצחק באר:
ט ואבימלך הלך אליו מגרר
ואחוזת מרעהו ופיכל שר צבאו:

ויאמר

אויך זיין דזער פיהרער פילל:

תרגום אשכנזי קצנ

מיט דיר, אונד ווילל דיך
זעגנען, אונד דיין זאמען
מעהרען אום מיינען דיהנערן
אברהם'ו וויללען: (כה) ער
בוואטע דאזער לבוט איינען
אלטאר, אונד בעטהע אים
נאמען דעו עוויגען, שלוג דא
זיין צעלט אויף: אונד דיא
קנעכטע יצחק'ו גרובען דא-
וער לבוט איינען ברונגען:
(ט) אבימלך קאם פאן גרר
צו איהם: אונד דאז געפאלגע
זיינער פערטרוואטען, וויא

דא

תרגום אונקלוס

בסעדה מיטרי ואקרבינה ואמני ית
בגד גדיל אברהם עבדי: (כה) וקנא
תמן מדקחא וצלי בשטא דיופריסיה
תמן למשקניה וקרר תמן עבדי יצחק
בירא: (ט) ואבימלך אול לותיה
מגרר וסיעת מרעהו ופיכל רב
חיליה:

ואמר

רש"י

וניטא בארשא: (כו) ואחות מרעהו *
כתרגומו וסיעת מרחשוכי סיעת מאהביו *
ויש סותרין מרעהו מ' מיסוד התיבה כש
שליש מרעים דשטאן כדי שתה' תיבת
ואחות דבוקה אבל אין דרך ארץ לדבר על
המלכות כן סיעת אהביו א"כ כל סיעת
אהביו הולך עשו ולא היה לו אלא סיע' אחת
של אהבים לכן יש לפתרו בלשון הראשון *
ואל תמה על תי' של אחות ואע"פ שתי' *
מינה

באור

וכבר הארכתי בזה כי באר שבע איננה סמוך לפלגשים רק למכרוך ולכן באמר ויעל
בי ההולך אליה מארץ פלגשים הסמוכה לים המזרחי נקרא עולה, ואף שכבר נתרחק
מגור אל הכנען, ואח"כ באמר ויעתק משם, עב'ו נתיירא לשכון עוד בכל ארצו ויבא
מארט: (כה) אל הירא כי אתך אנכי, בעבור שהצריכו אבימלך מעליו מקבלתם
צו וגם דועי גרר רבו עשו היה עתיירא מן יאבשו עליו ויכחא הוא וניתו והבטיחו
הקנ'ה שלא יידא מהם ויבדק אותו ואז נתן בלכס שהלך לפניו המלך בכבוד גדול
יותר מאשר עשה לאביו כי בא עם פיכול ער נבאו ועוד הוסיף להביא עשו רבים ריעיו *
(הרעב'ו): (כה) ויכרו, חפרו וכן אשר כריתי לי (אס נ' ה'), וכן כי יכרה (שעת
כ"א ל'ג), כרה שחת (משלי כ"ז כ"ז): (כו) ואחוזת מרעהו, בב'ר ר' יהודה אמר
אחות מרעהו היה שש, ורבי נחמיה אמר סיעת מרחשוכי, והנה דעת רבי יהודה היא
דעת המסורת שאמרה עליו לית, אום בר נש, אך המסורת היא רק על מלת אחות,
ומרעהו פירושו אהבו כמו רעה המלך (מלכים א' ד' ה'), ומ"ס מרעהו איננה לשון
מקרה היא מאותו האומת'ו המוספת לפעמים על השמות והיא בניו כש שלשים
מרעים (שופטים י"ד י"א), קטרעוהו אשר רעה לו (אס כ'), ויהי הכינוי הבא בלשון
יחיד על נכון, ודעת רבי נחמיה היא דעת אנקלוס, ור"ל שהלך עם
מגרת אהביו, ונקראת סכרת האיש אסוה לפי שאסוים בו ולא יסדרו עמו בלשון
ובכתי

כו ויאמר אלהם יצחק מדוע
 באתם אלי ואתם שנאתם אתי
 ותשלחוני מאתכם: כי ויאמרו
 ראו ראינו כי יהיה יהודה עמו
 ונאמר יהי נא אלה בינותינו
 בינינו ובינך ונכרתה ברית

(כו) דא שפראך יצחק צו
 איהונען, ווארום קאמסט
 איהר צו מיר? דא איהר מיך
 דאך האסעס, אונד מיך פאן
 אייך וועגגעטריבען האבט:
 (כז) דא אנטווארטעטן, וויר
 האבען געזעהן, דאס דער
 עיוונע מיט דור איזט: דא
 בעשלאסען וויר, עו וואלל
 איין אייר זיין צווישען אינו,
 פעטליך צווישען אונד אונד
 דור: אונד וויר וואללען איין

בינרים

תרגום אונקלוס

רש"י

(כו) ואמר להון יצחק מהרין אתיתון
 לותי ואתון סנייתון יתי ושלחתיני
 מלכותבון: (כז) ואמרו טהוא חזינא
 ארי יהודה טיטרא דהי כסערה ואמרו
 תתקיים כען טוטתא דהיה בין
 אקהתנא בינא ובינך ונגור קים

תיבה סמוכה יש דוגמתה במקר' עורת מנר
 (תהלים ס') ושכרת ולא מיין (ישעי' כח):
 אחות לש' קנינה ולגודה שאלחזין יחד:
 (כח) ראו ראינו ראינו כחך ראינו כך:
 תהינא אלה בינותינו: החלה אשר בינותינו
 עיני אביך תהי גס עתה ביני ובינך:

באור

ובנאו, ויהי לפ"ו רעהו כעו רעיו, שלא כמנהג כימי הרבים, ונמצא לו ריע, מן
 גבוריו (כחוס ב' ד'), כמו גבוריו, ויתכן שיהיה גם המקרה (וינה פריינדשאפט, וינה
 העלדנשאפט בל"א), וכן פי' רש"י והפס' וכן מתרגם בל"א, אבל בענין הוי"ס של
 נורעו חלוקים הם הרשנ"ס עם רש"י כי לפי דעת רש"י היא משמט במקום מן, ואחות
 חוננה סמוכה למהעו פי' לא תבוא על הע"ם סמוכות, ונמצאים כחוס עורת מנר (תהלים
 כ' יג), ושכרת ולא מיין (ישעי' כח כ"א), והוא מפרש כן דעת האנקלוס מרמזת
 מזהבנו, והוכיך לזה שלא תהי' משמעותי שכל סיעת אהבנו הולך עשו ולא הי' לו לא
 בועה אחת של אהבים, אבל דעת הרשנ"ס היא אהב"ם טוספ' על השם, ואחות סעך
 עמש, והביא גם כן ראו' ען האנקלוס, ואולי דעתו כן גם בארצו תהיה הע"ם טוספס
 על השם ויהיה השם מרחמא ולרבוס מרחמי, וכ"ה גנע' דשנת (דף ל"ב ע"א), אב
 חנותא נפישו אפי' ומרחמי אבב בווי' לא אחי ולא מהפשי, או אפשר אין בוונתו להביא
 ראיה ען האנקלוס רק על עלת ואחות שפי' חבורה ואינינה גם ענש פרוי: (כו) ואחס
 שנאתם אחי, כתבנו כמה פעמים כי באה עלת הכיטי קודם הסעל עם הכיטי לחזק
 הענין ולעורר הכוונה על החי' אשר אליו יסוב הכונו, וכן פה מדוע באחס אליו לבקש'
 אהבה וברית, ואחס לא כן משנתם עד הנה כי שנאתם אחי: (כח) ראו, בוי"ו במקום
 ה"א למ"ד הפעל: תחו נא אלה בינותינו ובינך, רש"י פי' החלה אשר בינותינו
 עיני אביך תהי גס עתה ביני ובינך וכן פי' הרשנ"ס, וכן תרגמו אונקלוס ויב"ע ולכן
 תרגמו תהי, תתקיים, והנה לפי פירושם תחסר ה"א הידיעה במלת אלה גם מלת אשר,
 אמנם לפי המתרגם האשכנזי יהיה ביני ובינך באור על מלת בינותינו, וכן נראה משמעות
 הכתוב כי באה מלת בינותינו בשני מיני רבוי ולכאורה היה די באחד מהם, ואולם

עמוד: כט אם תעשה עמנו רעה
באשר לא נגענוך וביאשר
עשינו

בינרנים מיט דיר צערשני
דעו: (כט) דאס דוא אונ
גיכמו באועו טהוט, וא וויא
וויר דין ענט בעריררט,
אונד

תרגום אונקלוס

רשי

עיקר: (כט) אם תעביר עמא בישא
בטא דלא אנזקנה וקטא די
(כט) לא נגעטך כשארט לך לך מעמנו:
סתה

באור

אלו אמר תהי נא אלה בימינו לבד היה משמע או בינו ובין אחות מרעהו או בינו ובין
יחזק, והכוונה שהיה האלה בין אבינו לבין אחות מרעהו מחד ויחזק מחד השני,
לכך אמר בינותינו בשני רבוי, דהיינו בימינו מחד אחד ובינק מחד השני, ויתפרש
תהי כפשוטו כמו שאמר את"כ וכרתה ברית עמך, ואין צורך לה"א היודיעה ולא
למלת אשר: (כט) אם תעשה עמנו רעה, שלא תעשה עמנו רעה, ועיין מ"שנפ'
וירא נפסוק אס תקרי לי (כ"א ב"ג), ופ' שלח לך נפסוק אס יבאו את הארץ (במדבר י"ד כ"ג),
וכתורתנס כל"א: כאשר לא נגענוך, להרע לך וביאשר עשינו עמך רק טוב, מלת
לא עמדת במקום שנים וכמוהו כי לא לנח יסכת אביון תקות עניים תאבד לעד
(תהלים ט' י"ט), פי' תקות עניים לא תאבד לעד, וכן מתורגם כל"א, ול' הרועץ
ועם לא נגענוך שלא נפתה לבנו על אשתך ליגע באחד מכם כל' הנגע באיש הזה
ובאשתו ועשינו עמך רק טוב לשער את כל אשר לך בנותנו את העם להשער מכם
ובאשתך בשלום כי גם בקנאתי כך לא לקחתי מכל העושר אשר עשית עמנו ושלחוך
עם כל אשר לך בשלום וענין הרעה הזאת אשר פחדו מונגה אינו נראה שיהא מן
כנשתיים שלא יבא עליו יחזק לזלזלה חבל הנשיתם אברהם לו ולביתו ולנכדו ועתה
אמריו כלכם בעבור שהפרנו אהבת את בריתנו עם יחזק ושלחטוהו מעלינו גם הוא יסר
את בריתו עמנו וירגש זרעו את זרענו מן הארץ ולכן עשו ברית חדשה והתנבטו
לאמר לו שלא הפרו הברית הראשונה שלא עשו עמו רק טוב. חה טעם תהי נא חלה
בינותינו שנכח עתה עמך באלה להתרום על כל מי שיעבור על הברית כטעם לעברך
בברית ה' אליהך ובאלתו (דברים כ"ט י"א), ויתכן שהיה אברהם גדול מאד ורב כס
שהיו נביתו שלש נשות איש גולף חרב ולו בעלי ברית רבים והוא גם כן חיל אשר לבו
כלב החריה ורדף ארבעה מלכים גבורים מאד ונכחם וכאשר ראו הנלשתי כי הוא
זאת השמים פחד מומנו מלך פלאשים כן יכבו מומנו מלכותו ונקל זאת מולחמת
ארבעת המלכים אולי שמע עיר דבר השם שנתן לו הארץ ולכן בא עמו בברית והשניע
מן תקר לי ולביתי ולנכדי כי היה שקר אם ימרו על הולך וסב כי אפשר שיתק
אברהם עד מלך נכדו וכמעשה אבות עשו בניו כי היה יחזק גדול באביו ופחד העמך
מן יחוס בו בגרשו אותו מארץ עב"ל, ואין דבריו נראים לו כמה שאמר שפחד מן
יכבו מלכותו בירו החזקה כי חליל לאברהם מעשות זאת וה' אמר לו בפירוש ודור רביעי
ישבו הנה כי לא שלם עין האמורי עד הנה (בראשית י"ג י"ג), ולא הכזה לו לקחתה
עד בא העת העוגבל מומנו ית', ואפי' ארץ האמורי ומכ"א ארץ פלאשים שאיננה מעיקר
א"י, ומדוע יתאזה אברהם לזה וכוף יסוד עם בניו ובני ביתו האם יספן למתך או
למזל בעמים, חלילה למצוב זאת על עבד ה', כי אף אם לזרעו הונרבה הנטות
הארץ, לפי שהיו עם גדול ורב בנאחם מומרים, וכן הנשים ה' אל אברהם להרבות
זרעו כעפר הארץ וכטובני השמים לכן הנשים לו לתת להם גם את הארץ לשבת עם
קסאי מעבודת מלכי עמים אחרים כדי לעבוד עם את ה', אבל אברהם ויחזק די
להם באלה אחד וזה אחד או שטם לצורך בני ביתם, וכאשר התפלל יעקב ואמר
ותן

אגד דיר נישטו אלו גוטען
געטהאן, דא וויר דיק אין
פרידען ציהען געהייסען :
נעצט ביזט דוא איין גוענגער
דעו

עשינו עמך רק טוב ונשלחה
בשלום אתה עתה ברוך
יהוה

תרגום אונקלוס

רי עבדנא עמך לחור טוב ונשלחנך בשלם את פגעו בריבא

כאור

וכתן לי לחם לאכול ונגד ללבוש (שם כ"ח כ'), ואף כי בדכס ה' וכתן להם עומר גדול עד שהיה לאברהם שי"ח עבדים וכן יצחק ה' עשיר מאבימלך והו תוספת טובה אשר השביע ה' לאברהם שש, לא שהם התפללו על זה, ומכ"ג שירטו לקחת בחרכם ארץ אחרת נגד דנתן השם, ואם כלחם אברהם עם ארבעת המלכים לא היה זה לא להנלח לוט בן אחיו, ואפילו השבי אשר לקח מן המלחמה שמוטר מן התורה וגם לפי בימוסי כל הדתות, ועפ"י ראיות מלך סדום שנתן לו במתנה גמורה ואמר לו תן לי הכסף והדכס קח לך: ועכ"ל אמר לו אברהם אם מחוט ועד שרוך כעל ואם יצא מכל אשר לך, ואם ידע אבימלך מהנחת הארץ לאברהם ידע ג"כ מאמר ודור רביעי יאנו הנה כי לא שלם עין האמרי עד הנה, ולכן לדעתי לא היתה פחדו רק בעבור ודעו פן יפרו זרע יצחק את הנרית בעבור שהיא החל בהפרת הנרית כמ"ג הרמב"ם בתפלה וכוה דבריו נכונים, וכ"ל לפרש מאמר עשיר עמך רק טוב, שנראה שאינו מאמר אמיתי כי אף אם לא עשו רעה לקחת את שבו, מ"מ לא יתיחס השולח מארצם להטנה עד שיאמרו שלא עשה עמו רק טוב, ולכן אמר שבאמת הקבלה לא היתה רק מאנשי הארץ והמלך וכסאו נקי וגם שרי המלך הקרובים אליו כמו פילגש ונחות לא קנאו אותו, ולכן נאמר ויקנאו אתו פלגשים, והמלך בראונו קנאת השם כי רב הוא, נתיירא פן בקנאתם באש עברתם ימרוו גם במלך ויעשו רעה עם יצחק, ולכן לטובת יצחק אמר לו לך מעמנו, ולא אמר לו לך מארצנו, כי לא שלחו מארצנו רק מעיר המלוכה שלא יראוהו המקנאים ותשכח קנאתם מלבם, ולכן נתישב יצחק בנחל גרר שהוא מארץ פלגשים (שלא כדעת הרמב"ם), וכאשר ראה שגם שם רבו עמו על הבארות, יבא מארצו לבאר שבע שהוא ארץ כנען נמש, ובראות אבימלך שיצחק יבא מכל ארצו את אשר לא טוב ולא עלתה על לבו, אז נתעורר לבוא אליו לחדש הנרית כי אמר אולי חשב יצחק שכוונתו היתה לרעה באמרנו לך מעמנו והוא המקנא, ואמר לו אם תעשה וגו' וכאשר עשינו רק טוב (במה שאמרנו לך מעמנו והטובה היא) ונשלחך בשלום, כדי שלא יפגעו בך אנשי הארץ המקנאים: והנה בענין הבארות אשר רבו עליהן ולא הוכיר זאת יצחק לאבימלך, אולי קיגר פה הכתוב, וכ"ל עוד לומר שלא גוול מעמנו הבארות רק שרבו עליהן ובאו בטענ' לאמר לנו המים והוא טען כנגדם עד שהודו לו או השו עמו שגם הם יסקו שם נאגם, ולכן נאמר באברהם אשר גוול עבדו אבימלך (לעיל כ"ח כ"ה), וכאן לא נאמר רק ויריבו רבו, גם מדוע יקרא יצחק שמות לבארות שניו אחרים, ואין לפרש ויקרא, הקורא, ולא יצחק, כי בבאר הג' מפורש ויקרא שמה רחבת ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו, הוסב הדיבור א יצחק או א אחד מעבדיו, ואל יקשה בעיניך מדוע חפר עוד באר אחרת, כי חשש פן יריבו עוד עלי' או אולי לא הספיקו לו ולהם המים, ואל יהי דבר זה חידוש בעיניך שהבארות נאחרו לו כי בן מנאחי בתרגום יב"ע בפסוק ויריבו וכו' רעוולת וכו' והוה נבו מן שמיא ויבאת וכבן אהדרו יתה ליצחק וכו': אהה עתה ברוך ה', שב למעלה, עתה אנו שואלים ממך אתה ברוך ה' שלא תעשה עמנו רעה וגו' ולאין הרשע"ס כמו כן כרות ברית עמנו ואלתמנו בשלום כמו שעשינו לך, אתה שאתה ברוך ה',

וַיִּהְיֶה חֲמוּשֵׁי לַוַיַּעֲשׂ לָהֶם מִשְׁתֵּהָ
 וַיֹּאבְדוּ וַיִּשְׁרְהוּ: לֹא וַיִּשְׁכְּבוּ
 בַבֶּקֶר וַיִּשְׁבְּעוּ אִישׁ לְאֶחָיו
 וַיִּשְׁלַחֵם יִצְחָק וַיִּלְכוּ מִיָּהָתוּ
 בְּשָׁלוֹם: לֵב וַיְהִי בַיּוֹם הַהוּא
 וַיָּבֹאוּ עֲבָדֵי יִצְחָק וַיִּגְדּוּ לוֹ עַל-
 אֲדוֹת הַבְּנָהוּ אֲשֶׁר חָפְרוּ

דעו עוויגען!: (ל) ער מאַכטע
 איהגען היין גאַטגעכאַס,
 זיא אַסען, אונד טראַנקען:
 (לא) שטאַנדען דעו מאַרגענו-
 פֿריה אויף, אונד איין יעדער
 לייזטעטע דעם אַנדערן דען
 אַזייד: יצחק בעגל־ייטעטע
 זיא, אונד זיא רייזטען אין
 פֿירדען פֿאַן איהם: (לב) נאָך
 אַן דעמוזעלכען טאַגע, קאַמען
 יצחק'ז קנעכטע אונד בע-
 ריכטעטן איהם, וועגען דעו
 ברונגען, וועל־לען זיא גע-
 גראַכען: שפראַכען

וואמרו

תרגום אונקלוס

דָּיָו: (ל) וַעֲבָדוּ לַחַוִּין מִשְׁתֵּיָא וַאֲבָלוּ וַשְׁתֵּיָא: (לא) וַאֲקִדְמוּ בַצֶּבְרָא וַקְיָמוּ
 בְּבֵר לְאֶתְהֵוּ וַשְׁלַחֵנּוּ יִצְחָק וְאֹלוּ מִלְּוֹתֵיהּ בְּשָׁלוֹם: (לב) וַתְּהִי בַיּוֹמָא
 בְּהוּא וַאֲתֵי עֲבָדֵי יִצְחָק וַחֲוִיָּאוּ לֵיהּ עַל עֵיסַק פִּירָא דִּי חָפְרוּ וַאֲמָרוּ

באור

דוגמת כל ברוך ה' שכתוב בלכן, וכן עשה יצחק וילכו מאתו בשלוש עב"ל, ולדעת המתרגם
 האשכנזי באורו באט אלך לפרות ברית עמך כי ראיתך שאתה כעת ברוך ה': (לא) וישלחם,
 לשון ליה, וכן תרגם יב"ע, וכן מתורגם בל"א: (לב) על אדות הבאר אשר חפרו,
 הוה האמר בו למעלה ויכרו שם עבדי יצחק באר כי האלו לחפור אותי ובא אבימלך אלי'
 בימים ההם וביום הנרית בלכתם ממנו בפרוהו כי מנאו מים, וקרוב לי שהיא הבאר
 שברה אנרהם ובתן לו שבע כנאות לעדה כי סתוהו פלשתיים עם האחרים ויש יצחק
 וחפור אותו ויקרא לו גם הוא שם כשם אשר קרא לו אביו ועל כן שם העיר באר שבע
 על שם הבאר אשר קראוהו בן האב והנן (הרמב"ן), ופי' בן לפי דרכו שאר שבע היא
 באר פלשתיים, ואין דעתי בן כאשה הוכחתי למעלה, והראש"ע כתב נקרא בן על ב' דברים
 או היא עיר אחרת, וכן כתב הרשב"ם ואין זו אותו באר שבע של אנרהם כי שני באר שבע היו
 בדכתיב ויבא באר שבע אשר ליהודה (מלכים א' י"ג) עכ"ל, אבל אין זו ראי' מספקת
 שיש עוד עיר אחרת שמה באר שבע, כי דרך הלשון הוא לבאר לפעמים בתוספת באור,
 וכן כוונה, וכבר פירשתי צפ' וירא כי הבאה של אנרהם היתה בארן פלשתיים ובעבור
 שזוהו שמו הלך לו שם לארן כנען, וע"ז נתעורר אבימלך ללכת אליו לארן כנען ושם כרתו
 הנרות ולא אבל הבאה ולכן נאמר שם על בן קרא למקום ההוא באר שבע, ולא נזכר שם
 קריאת שם הבאר כי לא היה שם באר, רק הוחיל והויכוח שביניהם הי' על עסק הבאר שגילו
 ממנו, לכן קראו בן שם המקום ההוא, והבט וראה כי לא נזכר שם עד היום הזה, וכאן כתוב
 עד היום הזה, ושם נאמר על בן קרא, וכאן לא נזכר אבל העיר קרא רק על בן שם העיר,
 והי' הענין כי אנרהם קרא בן המקום ההוא אבל לא נתחזק השם ההוא להשאר לדורות בן עד
 שאירע שם צ"כ דבר יצחק עם אבימלך או נתחזק השם ההוא בפי כל לקראה בן עד היום הזה,
 ולא הוכרח יצחק לקראה בן כי זכרו כולם שכבר נקראת בן מימי אנרהם אביו: ור"ע ספורטו
 פי' שאנרהם קרא באר שבע בקוץ על שם השבעה בלבד, ויצחק קרא באר שבע בסגול
 ע"ש משפך השבע בארות שאפר אנרהם ויצחק (לפי חשבונו), ואין דכרו

שפראצען צו איהם, וויר
דאצען וואצען געפונרען:
(לג) דיווען ברונגען נענטע
ער שבעה: דארום איזט דער
נאמען דער שטארט באר
שבע, בין אויף דיווען טאג:
(לד) אלו עשו פירציג יאהר
אלט נאר, הייראטעטע ער
יהודיה, טאצטער דעו החין
בארי: אונד בשמה, טאצטער
דעו החין אילן: (לה) דיווע
טאצטען יצחק אונד רבקה
פיל

רשי

אחה י גם אתה עשה למוכן: (לג) שבעה
על שם הכרית: (לד) בן ארבעים שנה
עשו היה נמשל לחזיר שנה יכרסמנה חזיר
מיער (תהלי' פ') החזיר הזה כשהו' שוכב
פוטט טלפיו לחזיר ראו שאני טהור כך אלו
גחלים וחומסי' ומראים עצמם כשרים כל מ'
שנה ה' עשו גד כשי' תחת בעליהן ומעב' אותן
וכשהיה בן מ' חזיר אבא בן מ' שנה נשא אשה
אף אלו כן: (לה) שרת רוח' לשון המרחת
רוח

תרגום אונקלוס

ואקרו ליה אשכנזא מייא: (לג) ויקרא
יתיה שבעה על לבן שמא דקראתא
באר שבע עד יוטא הדיון: (לד) ויהיה
עשו בר ארבעין שניו וגסיב אתמא
ית יהודית בת בארי חתמא וית בשמת
בת אילון חתמא: (לה) ויהי
טסרבו וטרגון על טיטר יצחק
ורבקה

באור

פכונים כי הקמן הוא בעבור האם' ויקרו שבע והוא משקל פעל והסתח להרחבת העין
כש סלע מלח, אבל אם הי' עיקר השם נקמן הי' לא כמנח בשמות כלל:
נקמן שבע ע"מ דבר חכם כי משקל פעל לא כמנח בשמות כלל:
(לד) ויהי עשו בן ארבעים שנה, ואלו הי' יצחק
בן מאה כי בן ששים הוא בלדת רבקה אותם, להודיענו בא מה שכתוב אחריו ויהי כי וקן
יצחק: יהודיה, שם (העגם ולא תאר כש יהודי) ולא הוליד ממנה (הראב"ע), כי להלן
בסיפור יחוס בני עשו לא נזכר לה בניס, וכן כופר גם הישר שנתה בלי בניס וכרום רק
צ' נטת הי' לה: בשמה, ולהלן בסיפור יחוס בני עשו נאמר ואת עדה בת אילון חתמא,
והיא הי' כי הי' לה שני שמות ונזקקו כמנחיים למחית כן, כ"כ הראב"ע, ובספר
הישר כופר כי לא לקחן בעת אחת רק את יהודית לקח בהיותו בן ארבעים שנה, ואת
בשמת לקח אחר כ"ג שנה אחר היותו בן ס"ג שנה ועשו קרא שמה עדה לאמה כי עדה
מנו הברכה בעת ההיא, ואין הכחשה מן הכתוב הוא שאמר שלקחן שתיקן בהיותו בן
ארבעים שנה, כי בן ארבעים שם על החתלת הקיסוס: (לה) והחיון מרת רוח, כל אחת
ואחת היתה מרת רוח ליצחק ולרבקה כלומר מחלפת ומשנה רגום, ומלת מרת לדעת
דני יהודה סיג (כפי מה שהביאו הרד"ק גשראים שיש מרת) שראו מרת וכענין לב יודע
מרת נסמו (משלי י"ד י'), ואם הי' נקמן חטף והרי"ש דעשה לחסרון אית הכפל
(אלא כמנהג כי הרי"ש חנינה מקבלת דגש), והוא שם, ובא כאן החולם בנקום
הק"ס

תולדת כו כו

תרגום אשכנזי קצו

ולרבקה: ס כו ה ויהי כיוון יצחק

פיל הערצלייר : כו (ה) אלו יצחק אלו ווארד , אונד

תרגום אונקלוס

רש"י

ורבקה :

רוח כמו מארים הייתם כל מעשיהו היו לעבדו : ליצחק ולרבקה שהיו עובדות ע"ה :

יצחק

בו (ה) והוא בדרסיב

וחבריו

באור

הק"ם (תולדתו) והדגש, והסכים כן הראש"ע, אבל לדעת הרד"ק (בשרש הנזכר ובשרש גרה) שרש מרה מענין מרו ועבדו את רוח קדשו (ישעיה ס"ב י'), שהוא לשון הקנטה והכעסה והקדוק המלה פי' הרשנ"ס היטיב ו"ל מרת רוח, כמו מן עושה לזכר, יאמר עושה דברו (תהלים קע"ח ט') לנקבה, וכשהוא דבוק יאמר עושה כן יאמר מן מורה לשון מורה, מן יורה את פיך (יהושע א' י"ט) יאמר מורה לנקבה וכשהוא דבוק יאמר מרת רוח, קונטרס יאמן, (ובלשון אשכנז ויידעראפענוטיג), אבל לצד שרש מרת נפשו חטף קמן לפי שהוא שם דבר לשון מרות, אבל זה מלאחטם (ר"ל סולם) הוא לשון פועל ויעגרת בני מרו מרותי (איכה א' כ'), מחטופי למ"ד פעל עכ"ל, ולפי דעתו הוא בינוני לנקבה והוא כעוד כמו מולת אבהה (ש"ה ג' ה'), וכתב עוד הרד"ק שרש מרה או יכו' שם נפלים ולדבר אל ה' תועה (ישעיה ל"ג ו') עכ"ל, וכונתו שיהי' מורה שם המקרה (כל"א חיון ויידעראוילשן), ולא נעטרך להוסיף ולומר כל אחת מהן, כי יזכר למר על שתייהן שהיו למרת רוח וכמוהו בפרש אל תהי מרי (יחזקאל ב' ט'), שהוא שם המקרה, וכן פי' רש"י שרש מרה ומלשון הכעסה, וכן תרגמו אונקלוס וי"ע, אלא שהבטו עלות מרת רוח מן היחידה אל הרבות כדרכם לתרגם כפי הכוונה ולא כהוראת המלה, וכל"א מתרגם (הערצלייר), שגם הוא שם המקרה, והראש"ע עם שהביא בתחלה פי' מלשון סודר ושורה נטה מן הפירוש הזה בלי טעם וסנה, אל הפי' האחר שהוא פגרת מרה כלענה כעטם מרירות נפש ולי בראה כי טבע מליצת הלשון יורה שהאמת כפי רש"י והראש"ע והרד"ק כי ההרגשות שנכללם המרירות והמתיקות שייכות אל הנפש אחר ויבדק לפעמים כפי הענין על הנפש המתאזה, אבל מהפעלי' שמהם הכעס והרעון שהם כוונות הנפש השפילית הנקראת על הרוב במקרא רוח, וכענין שנאמר אשר בידו נפש כל פי רוח כל בשר איש (איוב י"ב י'), אמר בשאר החיים נפש, ובאדם רוח, (ע"ה) על דרך ההשאלה תקרא גם הראשונה רוח כמו ורוח הבהמה (קהלת ג' כ"א), אכחכו על הרוב נדבר) יתייחסו אל הרוח, ולכן מה שהוא שרש מרת יחונר עם מלת נפש, כמו גרי המד נפש (איוב כ"ו ב'), וכל איש מר נפש (שמואל א' כ"ג ב'), נפש שנעה תבוט נפת ונפש רעבה כל מר אתוק (משלי כ"ו ו'), על מר נפשי (ישעיה ל"ח ט'), במר נפשי (איוב י"א ו' א'), במר נפש (יחזקאל כ"ו ל"א), אכשים מרו נפש (סופטים י"ח כ"ה), כי גורים העה ומרו נפש (שמואל ב' י"ז ט'), למרו נפש (משלי ל"א ו' ואיו"ג כ'), נפש מרה (איוב כ"א כ"ה), כי מרה נפש כל העם (שמואל א' ל"ו ו'), כי נפשה מרה לך (תהלים ג' ד' כ'), וקרא מרת נפש (שמואל א' א' י'), מרת נפשו (משלי י"ד י'), ונמצא תוך מר נפשות רוקי (יחזקאל ג' י"ד), אמר ואלך מר על הגוף העתובר עם הספס החיובית, ופס המנה אל הרוח, ראית בכל אלה כי המרירות תמיסם לנפש כאשר נבאטו שגם המתיקות תתוסם אלי' כמו מתוק לנפש ומרסח לעגם (משלי י"ז כ"ד), ומה שהוא שרש מרה נפשו עתובר אל הרוח פעמיים כמו מרו ועבדו את רוח קדשו (ישעיה ס"ג י'), כי הגרו את רוחי (תהלים ק"ו ל"ג), ולכן יהי' גם מרת רוח כשני חבריו שרש מרה ומענין הכעסה והקנטה, וכתב הראש"ע לפי שעתיד לומר אם לקס יעקב אשה עבדות את כאלה לכן הונדך לפרש תחלה עכ"ל: ליצחק ולרבקה, שהיו עובדות ע"ו (ב"ר):